

samovoljnega favoriziranja nekaterih elementov njegove substance na račun drugih; ta celotnemu esencializmu in antiesencializmu skupni »miselni«, ali bolje rečeno *vedenjski vzorec*, je sam najznačilnejši *objekt* antropološke misli (dosegljiv tej misli približno na zgoraj skicirani način), ni pa in ne more biti njen *subjekt*.

RAZGLEDI

VOJVODINSKA »ODPRTA VRATA«

Štefan Barbarič

1

Odprta vrata? »*Nyitott ajtó*« — takó je naslovil knjigo lastnik pesniških prepevov svetovne lirike (1963) prvak sodobnih madžarskih pesnikov, tudi pri nas znani Illyés Gyula¹ (r. 1905). V knjigi, ki zajema obilen (650-stranski) izbor pesnikov prevajalske žetve, se pne pisani lok poezije na prostrani panorami štirih tisočletij, od najstarejših zapisov v kitajščini prek srednjeveškega francoskega pesništva in Hugojevih *Châtiments* do sodobnikov, Pasternaka, Cocteauja, Nezvala in Jevtušenka.

Pravzaprav smo Jugoslovani v Illyésevi knjigi lirskih prepesnitev sorazmerno maloštevilno zastopani, samo z imeni: Dučić, Andrić, Krleža, Goran-Kovačić. To bi se lahko komu zdelo čudno, malone nerazumljivo. Vendar bi bilo pogrešeno misliti, da je morda slovenski kulturni svet široko razgledanemu Illyésu tuj in neznan. Spomnimo se zavzetih besed, s katerimi je pesnik pozdravljal Slovence na blejskem kongresu PEN-kluba in poudarjal delež, ki ga je dobila stara slovenska (slovanska) civilizacija pri procesu madžarske integracije v evropski kulturni tok.² Da je pesnik Slovence na svojih romanjih po meridianih nekako obšel, je razlog bolj zunanji, namreč ta, da so književno posredništvo na jugoslovansko-madžarski komunikacijski črti prevzeli drugi.

Ne torej Illyésevo prevajalstvo, nekaj drugega nam narekuje, da se na tem mestu ustavljamo ob omenjeni zbirki lirskih prevodov. Pozornost izziva piščev kratki uvodni esej o smislu in perspektivah pesniškega prevajalstva v sodobnem kulturnem obtoku. Živahni, dokaj improvizirani

¹ Biografski esej Petöfi (1960), Madžarske pravljice (1960), sociografski roman Ljudstvo s puste (1962).

² Madžar sem in izkoriščam to priložnost, da se zahvalim našim gostiteljem, Slovincem, za darove, ki so nam jih poklonili, mislim, našemu narodu, že pred tisoč leti. V srednji šoli sem že zvedel, da izvira večina slovanskih besed v našem jeziku iz stare slovenščine. To so besede kulture, civilizacije. Že od tedaj si želim reči Slovincem hvala. Iz rimske zgodovine nam je znano, da je bil Bled meja Panonije, druga pa Donava. Kot sin podonavskega kmeta in kot dober Panonec se sicer nekoliko pozno zahvaljujem temu malemu narodu z veliko preteklostjo in veliko zaslužnostjo...« (Sodobnost 1965, 1024).

rani splet asociacij je zasnovan ob misli-spojnici, izraženi že z naslovom: Naše mesto v svetu. To pomeni, da pisec eseja pojmuje in vrednoti prevajalstvo, izhajajoč iz jasno določenega kulturnega nazora. Kulturni nazor pa ni ideološka abstrakcija, marveč je načelo, izpeljano iz dimenzij stvarnosti, in je volja, programsko vodilo. Illyésev kulturni nazor, prenesen na področje prevajalstva, se javlja v naslednjih zahtevah: Prevajalstvo mora biti ubrano v notranji red narodnokulturnih potreb. To pomeni, da prevajalstvo ni in ne more biti nekak kulturniški luksus, še manj prakticizem ali obrtništvo, ki k duhovni obogatitvi človeka prispeva malo ali nič. Prevajalstvo je duhovni napor, poustvarjalno dejanje, ki mu gre pomembno, nezamenljivo mesto ob izvirnem ustvarjanju. Je odgovorna kulturna naloga, spričo česa je treba priznati prepsnenim umetniškim besedilom vrednost posebne književne zvrsti.

Jasno je, da pisec eseja ni imel namena dajati problemsko študijsko obravnavo, kakršnim se danes posvečajo mnogi znanstveniki,³ marveč je želel čim neposredneje in gradivsko neobteženo nanizati utrinke misli in zapažanj, predvsem torej to, kar se mu je nabralo v dolgoletnih prizadevanjih za udomačitev tujejezičnih pesnikov. To tvorno izkustvo mu je bolj ko kaj drugega izbrusilo čut za presojo kulturne pomembnosti in umetniške vrednosti oblik književnega posredništva, predvsem seveda pesniških besedil.

Seveda po vsem tistem, kar so o smislu književnega prevajalstva rekli npr. Montaigne, d'Alembert, Goethe⁴ in drugi, ni mogoče misliti, da bo vsaka Illyéseva ideja ali pripomba v celem nova. Pisec jih prevzema kot trajno vrednoto človeške misli, tako v prvi vrsti tisto, da naj pesnike prevajajo pesniki ali da »plemenita vnema«⁵ prevajanja razbija samovšečno zaprtost posameznih literarnih krogov, osvežuje itd. Nov je pri Illyéesu predvsem vidik maloštevilnega naroda. »Če, recimo, Angleži ne poznajo naše lirike, zasluži nasmešek, da je tega žal nam, ne pa njim, s katerih liriko se mi vendarle trudimo, da se seznanimo. Za ‚vstop‘ v svetovno književnost je najboljša pot, da še nadalje stalno prevajamo in pri tem dosežamo najvišjo raven. Le takó bomo zmogli, da povemo sami kaj več, kaj izvirnega. Zakaj prišlo nam bo nemara na misel, da ne gre zgolj za prevajanje verzov, prav tako prenašamo ideje, pravce... Bralcu, ki govori samo angleško ali francosko, je vse doslej ostajal Dantejev, Goethejev, Puškinov ali Kalevale svet bolj zaprt kot Poljaku, Čehu ali Madžaru.« Ne glede na to, koliko lahko sami navedene Illyéseve sodbe o sprejemanju Goetheja in drugih pri Francozih (torej večjih narodih) omejimo⁵ ali diferenciramo, velja Illyésevi zamisli posvetiti pozornost, saj je z njo dana oporiščna ideja malim narodom, da brez usvajanja kulturnih vrednot drugih ni mogoče vzdrževati ravnovesja v svetovni tekmi duhov in množic.

³ Zgodaj umrli češki slavist Jiří Levý je tej problematiki posvetil dve knjigi (pr. Umjetnost riječi, 1967). Na zadnjem mednarodnem slavističnem kongresu v Pragi se je s problemi prevajalskega prenosa besedil ukvarjala posebna skupina referatov.

⁴ F. Baldensperger, Književnost (Poglavje: Pogled v tujino), hrv. izd. 1944, str. 146 sl.

⁵ A. Ocvirk, Teorija primerjalne literarne zgodovine, 1936, str. 155 sl.

Pisec uvodnega eseja odločno zavrača pojave kulturnega aristokratizma in se zavzema za čimbolj široko odprto prevajalstvo, tako, katerega sadovi ne bi ostajali zaprti v imenitniških krogih »maharadž, ki pohajajo po prestolnicah«, marveč bi bili namenjeni ljudstvom v vsej njihovi množičnosti. (Kakor je množičnost napredno in simpatično geslo, vendar iz avtorjevega figurativnega izražanja ni dovolj jasno, kako jo doseči, to glede na nemalo različne interese širokega občinstva in glede na različno zahtevnost ter dojemljivost knjižnih del.) Na koncu začrta Illyés vrh piramide: to je humanistično poslanstvo, v katerem se najrazličnejše književnosti stikajo. »Glede na izpolnjevanje svoje naloge je književnost vsepovsod in vsekdar ista. Pelje k temu, da bi človeštvo živelo v svobodi, prizadeva si za dobrimi zakoni... sleherni dober stih je klic k izpopolnjevanju resnice in življenja.« Če navedeno misel razvežemo, bi rekli, da so si pesniki vseh narodov bratje v iskanju lepšega in boljšega sveta. Na to in tako humanistično vizijo navezuje pisec uvodne besede svoje pojmovanje »svetovne književnosti«: narodna književnost zavzema v imenu humaniziranja človeštva določeno mesto v skupnosti tisočjezičnih narodov sveta.

Vse te misli bi bilo možno razvijati v več smeri. Omenjeno bodi še to, da Illyésev klic po odpiranju obzorij proti drugim književnostim v sodobni madžarski publicistiki niti najmanj ni osamljen (prim. István Sötér, ki je na blejskem kongresu govoril o povezovanju narodnih književnosti, *Sodobnost*, 1965, str. 1063).

2

Književna revija, ki jo izdajajo vojvodinski Madžari v Novem Sadu, nosi značilno ime *Hid* (Most). Takó je že z naslovom nakazan njen kulturnoposredniški program, ki je seveda le del širokoprostranega in dobro organiziranega književnega delovanja, toda vidno poudarjen del.

Reči moram, da me je vsakokrat, kadar sem priložnostno prelistaval številke *Hida*, novejše in starejše, naravnost presenečalo, kako da sorazmerno maloštevilna skupina piscev vzdržuje revijo na taki, ugledni in kvalitetni ravni. Reviji je treba priznati, da kljub občasnim spremembam redakcije v polnem živi s sodobnim impulzom in z odprtimi razgledišči na vse strani sveta ter se razumno izogiba jalovim prerekanjem za »oslovo senco« zunanje veljavnosti.

Bolj kot kaj drugega nas na tem mestu zanima, koliko se revija stika z nami, to je s slovenskim kulturnim snovanjem. In glej, menda ga ni povojnega letnika *Hida*, v katerem ne bi bilo prevedenega slovenskega teksta. Za primer bodi naveden letnik 1967: Gradnik-Acs, V zoreči jeseni 1, 2 (*Az érlelő őszben*, med prevodi 6-ih umrlih pesnikov); N. Grafenauer-Acs, Roka, Oči, Teža, isti-Torok Csaba, Gost (Négy vers: Kéz, Szem, Súly, A vendég; v Paternujevi antologiji izpuščene); Pavček-Franyó, Preproste besede (Egyszerű szavak, v Acsevi antologiji pesmi ni), in kar je še posebej vredno pozornosti: Csukov prevod Prešernovega sonetnega venca (*Szonettkoszoru*, v budimpeštanski antologiji jugoslovske poezije 1963 je prepesnjenih vsega 5 sonetov venca, prev. Lator László). Poleg navedenega je objavljen v istem letniku *Hida* še odlomek

Hiengovega romana Gozd in pečina (prev. Bodrits, po vsem videzu iz srbohrvaščine, ker je naslov Timon leánya prevzet po novosadskem prevodu) in hkrati z Grafenauerjevimi verzji so prevedli še Hermana Vogla esejistični prikaz istega pesnika (N. G. világa). Podobno bi lahko navajali še druge letnike Hida, prejšnji prinaša 6 Udovičevih pesmi in Milivoja Markovića študijo o njegovih liriki, hkratno so objavili v prevodu Zagoričnika, v letniku 1965 srečamo kar 8 naših pesnikov in najdemo prevod Beethovnovne posmrtna maske Herberta Grüna. Itd.

Kakor nam že takole golo naštevaje lahko ustvari dovolj nazoren vtis o obsegu in intenzivnosti razveseljivega zanimanja, ki ga izpričujejo madžarski pesniki v Vojvodini za našo literaturo, ne moremo na drugi strani mimo preprostega dejstva, da je vse to na Slovenskem skrajno slabo poznano. Saj je menda edino, kar v naši kulturni publicistiki v zadnjih letih kaže na prevajalska prizadevanja vojvodinskih Madžarov, bežna omemba Franceta Filipiča v potopisni reportaži Srečanje z Vojvodino (Delo, 26. oktobra 1968). V vrsti vtisov, ki jih je pisec zbral v občasnih pogovorih z vojvodinskimi književniki, bo pozorni bralec zasledil imeni pesnikov Ferenc Fehérja in Károlya Ácsa, ki sta prispevala za antologijo jugoslovanske lirike po 3000 prevedenih verzov iz slovenščine.

Dvakrat tri tisoč verzov (če upoštevamo samo ta dva najplodnejša prevajalca naše lirike)! To pač ni srečno naključje, še manj to more biti nekak verzifikacijski hobby! Skratka, nemalo presenečenje, tembolj ker so — kakor je možno sklepati — pesniki-prevajalci opravili sila obsežno delo brez kakšne vidne pobude ali podpore od slovenske strani, saj se mi niti toliko potrudili nismo, da bi bili njihove napore, ki predstavljajo prodor naše umetniške besede ob Donavi in Tisi, vsaj poročevalsko registrirali.

Kdo je zakrivil ali raje kaj je krivo, da je naša informacija na področju slovensko-madžarskih kulturnih stikov tako šibka in nezadostna, da ne rečem, malomarna ali brezbrizna? In to v času, polnem gromoglasnega poudarjanja pomena institucionalizacije in organiziranosti!

Ne bomo tega vprašanja, ki ne zajema zgolj poglavja slovensko-madžarskih stikov, rešili z neko mehanično formulo. Tu smo ga navrgli, ker ga ni bilo mogoče obiti. Kar pa sami lahko opravimo na tem mestu, je, da vsaj delno popravimo, kar menimo, da je naša kulturna dolžnost, to je, da se na uveljavljen publicistično-recenzijski način oddolžimo vojvodinskim madžarskim pesnikom za napore na področju populariziranja slovenske kulture.

Ko iščemo in tipamo za razlogi in idejnimi pobudami za tole nenavadno intenzivno prevajalsko dejavnost, nam pride na pomoč stara resnica, da kulturnih procesov in dejanj ni mogoče razosebiti. Ljudje so vidne ali skrite silnice v gibanjih in dogajanju. Soočujoč se s tem starodavnim spoznanjem, zadenem v lastnih spominih na nekatera srečanja, ki — kakor so bila vsakdanja in brez pečata zunanje veljavnosti — dobivajo v perspektivi dveh, treh desetletij trajnejšo vrednost, saj ljudje nemalokdaj oblikujemo svoje odnose do stvari po vtisu bolj ali manj navadnih srečanj.

Gyurka-B. Szabó György... Slikar, publicist, politični delavec, literarni zgodovinar, poleg prav tako že umrlega Ervina Šinka najvidnejša osebnost kulturne politike vojvodinskih Madžarov v povojnem času. Tragika razgibanega življenja, ki se je začelo v Zrenjaninu (nekdanjem Velikem Bečkerek) in se je nenadno izteklo junija 1963 v Murski Soboti, kamor je novosadski profesor prihajal predavat na tečaje madžarščine za učitelje dvojezičnih šol. Ob tej prezgodnji smrti pri 42-ih letih sta bila pri nas objavljena dva spominska članka, Šebjaničev v Delu je hkrati edini zapis, ki se spominja Szabója kot »posrednika (slovenskih) kulturnih vrednot vojvodinski javnosti« in omenja pokojnikovo prevajanje Vidmarjevih esejev (21. VI. 1963). Szabójev prevajalski delež je naveden še med prevajalci Hlapcev v IX. knjigi Merhar-Dobrovoljčeve izdaje Cankarjevih spisov.

Danes vem, da je bilo več ko navadno srečanje, ko sem srečal tega dinamičnega človeka in nemirnega entuziasta kot dvajsetletnega študenta v budimpeštanskem slavističnem seminarju. Spominjam se vitke fantovske postave, trpkošaljivega, tudi jedkega izraza človeka, za svoja leta nenavadno samozavestnega, ki je bil v dialogih radikalen, brez pridržkov in kljub krhkemu zdravju ni poznal ne obotavljanja in ne umikanja. Kdo bi bil tedaj pomislil, da ga bo življenjska pot vodila od knjige in čopiča v ilegalno politično delo, na mesto političnega zastopnika vojvodinskih Madžarov v AVNOJ, do kulturnega organizatorja polmilijske madžarske narodnosti v novi jugoslovanski državi (leta 1945, ko sem ga obiskal doma, je zavračal besedo »manjšina«).

Marsikaj bi lahko še obudil v spominih, kar je povezano s tem ostrim temperamentom, ki je — kakor se zdi, ko je padlo zagrinjalo — izpolnil svoje bivanje miselno napeto, vsestransko dejavno in polno ustvarjalno. Saj npr. Hungarološki inštitut, ki ga danes ustanavljajo v Novem Sadu, pomeni bolj ali manj realiziranje Szabójevih zamisli itd.

Kako je vzniklo v Szabóju širše zanimanje za slovenica? Pri nas je hodil že pred vojno, pozneje so ga vabile slikarske razstave, nazadnje se je zdravil na Golniku (ohranjeni so njegovi leposlovni, esejistični dnevniški zapiski iz bolniške sobe iz januarja 1960, ponatisnjeno v posmrtni izdaji *Ejszakák, hajnalok*, 1963). Dasi so v Szabójevi celotni in nadvse razsežni tvornosti slovenica manj vidna in je njihova prevajalska popularizacija bolj ali manj priložnostne narave, ne gre prezreti (pri nas nepoznanega) intervjuja iz leta 1963 (torej malo pred smrtjo):

Rad bi poravnal stari dolg do slovenskega ljudstva in do slovenske književnosti. Dve težki in nepozabni leti življenja sem prebil v Sloveniji: postala mi je druga domovina, ganljivo lepa človeška doživetja in ustvarjalni umetniški poizkusi, boji, porazi in uspehi me vežejo nanjo. Seznanil sem se takrat z njihovim jezikom, kulturo, z njihovo književnostjo in umetnostjo in sem jih vzljubil. Že tam sem se poizkusil s prevajanjem: prevedel sem nekaj novel Juša Kozaka in jih pri nas objavil; v grobem prevodu sem skorajda v celem pripravil madžarski prevod novelistične zbirke Bena Zupančiča in tedaj mi je prišlo vmes prevajanje zvezka študij Josipa Vidmarja.

Ne morem se mu umakniti: visoko cenim in ljubim Vidmarjevo individualnost, tematski krog njegovih spisov, bogastvo njegove argumentacije, skrbnost, s katero sestavlja spise, moč jezika, s katero razrešuje napeta protislovja in ustvarja napetost. Poudaril bi sodobnost njegovih estetskih stališč: kdor je spremljal med 1956 in 1958 čedalje smelejše in svobodnejšo intonacijo v Delu objavljenih člankov — mislim predvsem na polemiko z Ziherlom — je nedvomno spoznal v njem enega največjih oblikovalcev sodobne jugoslovanske estetske misli.

Sodim, da naša književnost, jugoslovanska madžarska književnost dandanes nas ne more več pogrešati — Vidmarja v madžarščini!

Zavedam se, da je v okviru pričujočega zapisa možno le opozoriti na Szabójevo zanimanje za slovensko kulturo. Tema bi zaslužila širšo obravnavo, saj npr. ne more biti nepomembno, kako je vojvodinski umetnik-publicist doživljal Ljubljano in podoživljal Kozakovo »rodno mesto« (A tegnapelőtti Ljubljana, variacije na Maske 1958; Ejszakák, hajnalok, idr.).

Tu navedeni Szabójev intervju služi še za nekaj drugega: kot dokument preokretanja madžarskega kulturnega zanimanja v jugoslovansko (slovensko) smer. Preokret je dovolj razviden le tistemu, kdor pozna kulturne razmere na Madžarskem pred 30-imi ali 40-imi leti.

Leta 1940 je zapisal sloviti romanopisec Németh László v članku Most na Dravi (Híd a Dráván, Kisebbségben III—IV), da madžarski pisci poznajo drugorazredne zahodne pisce, celo španske, tudi v izvirniku — svojih sosedov pa ne poznajo, najmanj Jugoslovane, saj nikoli ni videl v njihovih rokah ali na policah pri njih doma prevoda iz južnoslovanskih jezikov. (Pisec je seveda bil častna izjema, saj je pisal o Krleži in glosiral njegov esej o Adyju, pokazal v omenjenem članku poznanje Gundulića in pripovedništvo Iva Andrića in Bore Stankovića.) Razloge za to stanje je Németh odkrival v močni usmeritvi madžarske kulture proti Zahodu od konca 17. stoletja dalje (izgon Turkov), pred turško dobo so bili stiki med madžarsko in jugoslovanskimi kulturami dovolj tesni. (Spet tema, ki naravnost izziva obdelavo: Odnos Németha Lászla do jugoslovanskih kultur in do problema medsebojnih kulturnih stikov.)

Preokret je bil pravzaprav nakazan že z Adyjem, ki je pel o isti slovanski, romunski in madžarski boli, v Vojvodini pa so začeli prevajalsko posredništvo sistematično oživljati Kornél Szenteleky in tovariši. Na starodavne kulturne zveze Jugoslovancev in Madžarov je pokazala spodbudna in studiozna kulturnozgodovinska obravnava novosadskega kritika in literarnega zgodovinarja Imreja Borija V službi življenja (Az élet szolgálatában, Híd 1960, 11. št.). Tudi Bori je ugotovil, da »madžarska književnost vse do zadnjega ni bila znatizeljna, kaj se dogaja v jugoslovanskem duhovnem življenju«, poudaril je, kaj je bilo v tej smeri po vojni v Vojvodini opravljeno (z bibliografijo) in se skliceval na prijateljstvo Kazinczyja in Lukijana Mušickega iz začetka 19. stoletja.

Zaznaven je preokret madžarskega zanimanja tudi proti slovaški strani; mnogi Madžari objavljajo študije o slovaških problemih tudi slovaški, medtem ko se je leta 1918 prijavilo za službo v ČSR samo 25

profesorjev iz bivšega ogrskega ozemlja. (Prim. Šedivý, ČZN 1932, str. 59).

O preokretu govori ilustrativno še posebej knjiga, ki je povod in pravi predmet pričujočega spisa.

3

Madžarska izdaja sodobne jugoslovanske lirike v Novem Sadu (za-ložba Forum) vzbujajo nemalo začudenja že na zunaj: dve knjigi (leta 1965, 387 str., II. 1967, 571 str., od tega 50 str. kratkih književnozgodovinskih oznak za pesnike, navedene po abecednem redu). V knjigah je zajeta lirika jugoslovanskih narodov nekako od leta 1917 pa vse do najnovejših (navedene so zbirke iz 1966 in 1967). Razmejnico med knjigama dela druga vojna, tako da je partizanska lirika zastopana na koncu prve knjige (naslov cikla *A mi szabadságunk — Naša svoboda*). Vsega torej malo manj ko 1000 strani! Dvomim, da bi v katerem drugem tujem jeziku še našli tako obsežen izbor naše novejšje lirike.

Knjigi sta naslovljeni *A napjaink éneke* (Pesem naših dni). Naslov je povzet po zgodnji pesmi Miroslava Krleža, kakor so sicer naslovi 28-ih (11 + 17) ciklov poimenovani po pesmi, ki tematsko-motivno, miselno ali emotivno karakterizira skupino pesmi, zbranih v ciklu. V ciklih so združeni pesniki različnega rodu, sestavljalci so tako praktično nakazali isto razvojno črto jugoslovanske lirike v zadnjih desetletjih. V dveh primerih so Slovencem določili samostojen cikel, tako: Ranjenci (Menart, Krakar, Kovič, Zlobec, Forstnerič, Vegri) in zadnji, Polnočne metamorfoze (Zagoričnik, Grafenauer, Rotar, Plamen, Šalamun, Gajšek).

Med prevajalci je navedenih 18 imen (za slovensko liriko 8), teža dela je pripadla uredniku Károlyu Acsu, ki smo ga že prej navedli kot prevajalca 3000 slovenskih verzov, poleg tega je prevajal še mnoge druge jugoslovanske pesnike. Tudi književne oznake na koncu so njegove. Vsekakor mu velja izreči za njegovo polno prizadevnost priznanje še z naše strani.

Slovenski delež v antologiji obsega *120 pesemskih enot 35-ih pesnikov*, slabo tretjino celote. Vse pesmi, ki so jih poprej tiskali v Hidu, niso objavljene: tako je npr. izmed Kocbekovih 15-ih (Hid 1964) prevzeto v knjigo 8, ni upoštevan Pavček in še vrsta poprej objavljenih pesmi. O izboru na široko ne utegnemo razpravljati, pri slehernem tovrstnem podjetju so spričo razlik okusa (pesniške afinitete) in vrednotenja nujne vrzeli. Očitno je pri izboru za knjigo predvsem deloval in odločal vidik dati čimbolj zaokroženo in prerezno podobo razvoja jugoslovanske lirike v zadnjih desetletjih, in to glede na teme, motive, stile in osebnosti. To ni lahka naloga, če bi šlo za antologijo izvornih tekstov, kaj šele v našem primeru, kjer so se prevajalci borili z nešteti težavami prenašanja besedil.

Skladno z navedeno zasnovno ciklov se posamezni pesniki pojavljajo na več mestih, npr. Bor v dveh, Kocbek v treh ciklih. Pohvaliti je treba redakcijo, da so slovenska imena z naslovi pesemskih zbirk pisana pravilno, kar je prvi znak vestnosti in skrbnosti.

Kar se pesniškega prenosa pesmi tiče, želim pokazati na finese Fehérja Ferenca. Primerjal bom njegovo prepesnitev Borovega *Srečanja* z drugo (Anna Bede) v budimpeštanski antologiji.⁶ Borova pretresljiva, monumentalno preprosta in tenkočutna intimna pesem predstavlja biser subtilne lirike, v kateri pripada slednjemu zvoku funkcionalna vrednost. Kako pač to prenesti?

Nek jesenski večer
v mračni obkrški hosti
zmotili čudni gosti
so tvoj mir.

Vzeli smo izpod mahu
kar ni posrkala vase
zemlja te dolge čase,
odkar si tu.

vzeli, kar v zimskih nočeh
lisice so pozabile,
ki so skoz metež nosile
te v lačnih zobeh.

Fehér:

Sötétlő fák alatt,
a Krka mentén
foldültuk egy őszi estén
nyugalmadat.

Szedtük a moh alól,
ami jöttünkét kívárta,
mit föld se szitt magába
mióta itt lakol.

Szedtük, amit télészakák
rókái otffeledtek
(éhēs fogukra vettek,
s hurcoltak mindenén át).

Bede:

Ősz volt és alkonyat.
A Krka menti erdő alján
furcsa vendégek jártak, megzavarván
nyugalmadat.

Kiszedtük a moha alól,
ami még volt belőled
eledelül a szívó földnek,
mióta itt lakol,

mit éjjel, téli fagyban
itt hagyta még a rókák
midőn hegyes foguk közt hordták
tested, jeges viharban.

Primerjava govori odločno v prid Fehérju: asonanca (namesto rime) je rabljena neprisiljeno, število zlogov je merjeno po Boru (Bede: furcsa vendégek jártak, megzavarván — vrstica je prekomerno raztegnjena ob Borovih 7 na 11 zlogov), Fehér je ohranil anaforični začetek 2. in 3. kitice (szedtük: vzeli smo), takó je glagol obdržal izvirno stilištično funkcijo, Bede ga je v začetku 3. kitice izgubila, njen prevod se zateka k enjambementu, ki je tod nekakšen izraz zadrege in tako ali s svojimi premori prekinja izvirno intonacijsko linijo, to je razbija mirno tekoči Borov stavek.

Ácsu se je popolnoma ponesrečil prevod enako tankočutne Kajuhove pesmi Bosa pojdiva...: družil je Kajuhove dvovrstičnice, kar je nasilje nad izvirnikom, pri tem opustil stopnjevanje (temni, pretetni) in uničil prvotno primero (kakor... taki). Garaiev prevod v budimpeštanski antologiji je za spoznanje boljši. Da ne bi Ácsa presojali samo po prevodu Kajuha, naj omenim, da je npr. pri Kocbeku zanesljivejši.

Zanimivo je, da je poleg Golie (O Ester, o Renée) in Jarca (Sejalec v zimi) v obeh antologijah zastopana Voduškova Balada o pijancu. Za Fehérjevo prepesnitev v novosadski antologiji lahko trdim, da je pesnik tudi ob njej potrdil svoje mojstrstvo.

⁶ Jugoszláv költők antológiája, red. Sz. Vujicsics, 1963 (za novejšje obdobje 8 sloven. pesnikov s 13-imi pesmimi).

Opuščam širši in podrobnejši jezikovno-metrično-stilistični pretres prevedenih pesmi, ker bi tovrstna analitična razprava lahko računala na zanimanje ozkega kroga poznavalcev obeh jezikov. Namesto takega razbora naj vsaj bežno opozorim na razlike v verzifikacijskih sistemih oziroma pokažem na značilnosti madžarske metrike, kar je seveda bistvenega pomena pri prenosu umetniških besedil v eni ali drugi smeri. Bežno, zavoljo tega, ker bi samo fundiranje primerjalnih oporišč zahtevalo obsežno razpravo, posebej še, ker je poznanje tako imenovane strukturalne metrike⁷ v svetu v zadnjih desetletjih zelo napredovalo.

Verzifikacijski sistem izhaja iz strukture posameznega jezika (kvan- titeta vokalov, stalno ali premično mesto besednega poudarka itd.). Madžarščina ima (podobno kot češčina) stalen akcent na prvem zlogu, vokali so lahko dolgi in kratki. Zaradi poudarjanja prvega zloga v taktu je težko dobiti jambsko vrstico. (Podatke za madžarsko metriko sem črpal iz knjige Horvátha Jánosa, najvidnejšega predstavnika madžarske literarne zgodovine v 1. polovici našega stoletja: Rendszeres magyar verstan, 1951).

1. Slovenska metrična enota je stopica, madžarska pa *takt* («ütem», ki upošteva dolžine in kratčine vokalov ter premore).

2. Madžarski verzifikaciji tonični princip ni tuj, vendar ima v njej prednost *časovna mera*.

3. Do konca 18. stoletja je v madžarski metriki prevladovala rima obrazil, od Petőfija dalje je po zgledu ljudske pesmi prevladovala *asonanca*. Pri asoniranju odloča glas, ne grafični znak.

4. Asonanca je lahko večzložna in lahko zajame več besed. Niso redki primeri, da se v kitici prepleta asonanca z rimo.

5. Prozni ritem določa skladnost z valovanjem tona v *miselni enoti*.

Horváthu ni pri srcu »svobodni verz«, ker je opazal, da je tega prekmalu zaneslo v prozo. Seveda je odvisno od ustvarjalcev, koliko so sposobni v osvobojenem verzu doseči ritmično avtentičnost z miselno in čustveno bogato »vsebino«. Po naših pojmih »svobodni verz« ni nikako prozaično variiiranje besed, tako je npr. pisal mojster svobodnega verza Tin Ujević: »... neče biti na odmet da se spomene da slobodni stih mora da obrača pažnjo na tonički efekat centralnih glasoudara — sve besjede ne bi bile jednako teške na svakom mjestu — i da voli višesložne riječi, kovanice i složenice...« Itd. (Hrvatska književna kritika, VIII, 134 in drugje).

Beseda za epilog. Ta spis je narasel prek recenzijskega obsega, ker o snoveh, ki se jih loteva, precej malo pišemo. Tudi prevodi iz madžarščine, kolikor je izšlo, so bili deležni kaj skromnega zanimanja, če sodimo o njih po tem, koliko prostora jim je odmerila kulturna publicistika. Morda bo kdo dejal, da je sodobni kulturni obtok preveč razsežen in raznoter ter ga ni mogoče imeti v celem v vidu. In da nimamo dovolj ljudi, ki bi o vsem, kar sodi v naše duhovno območje, pisali ali poročali.

⁷ Prim. Viktor Kochol, Die Struktur des Verses, Die Welt der Slaven, 1968, 47 in tam navedeno češko in slovaško predmetno literaturo.

Morebiti je tako. Vendar s tem se ne moremo sprijazniti. Zlasti ne, če želimo s sosedi razvijati prave in plodne kulturne stike. Da pa je to nujnost našega vsakdanjega življenja, o tem menda nihče ne dvomi. Vojvodinci so nam dali zgled, kako je tudi na področju pesniškega posredovanja pomembno načrtno delo.

DOMAČE AKTUALNOSTI

KAKŠNE SO KULTURNE POTREBE OBČANOV

Kljub temu da se pogosto sklicujemo na kulturne potrebe ljudi, vemo zelo malo, kakšne so v resnici. Navadno imamo v mislih idealno skupino ljudi, ki je željna in lačna raznih kulturnih dobrin. Zelo malo pa vemo, kakšne so kulturne potrebe tistih, ki imajo zelo nizko izobrazbo in navadno tudi materialno težko živijo. Prav takó tudi malo vemo, če so se kulturne potrebe v zadnjih desetih letih povečale ali zmanjšale in kako razne materialne dobrine (npr. avto) in množična komunikacijska sredstva vplivajo na razvoj kulturnih potreb. Zanimivo bi bilo tudi vedeti, če se prepad med zelenimi in zadovoljenimi kulturnimi potrebami veča ali manjša. Posebno bi bilo zanimivo ugotoviti, kakšne so v tem pogledu razlike med mestom in vasjo in med različnimi socio-ekonomskimi skupinami. Če se ta prepad zmanjšuje, potem socialistična družba uresničuje svoje proklamirane vrednote, če pa se prepad povečuje, potem tudi tukaj nastaja vedno večja razlika med idealom in stvarnostjo. Le tista družba je kulturno vitalna, ki je sposobna razvijati in čimbolj tudi zadovoljevati različne kulturne potrebe.

Ker pa je naše znanje o vsem tem zelo majhno, delamo pogosto razne zaključke, napovedi in kulturno politiko na osnovi domnev, ki niso empirično preverjene.

Ker smo v občini Kranj skušali empirično ugotoviti, kakšne so kulturne potrebe ljudi, bomo nekatere podatke podali v tem sestavku. Raziskava je bila izvedena samo v občini Kranj (in sicer v samem mestu in naseljih Preddvor in Cerklje).^{*} To pomeni, da rezultatov raziskovanja ne moremo posploševati na vso Slovenijo. Ker pa je kulturno življenje v občini Kranj — predvsem pa v samem mestu — sorazmerno živahno, lahko domnevamo, da so kulturne potrebe verjetno manj zadovoljene v vseh tistih občinah, v katerih je kulturno življenje manj aktivno in v katerih občinske skupščine nimajo velikega razumevanja za razvoj kulturnega življenja.

Kulturne potrebe so determinirane z zelo številnimi dejavniki. Navedli jih bomo nekaj:

^{*} Pobudnik in nosilec raziskave je bil Klub kulturnih delavcev v Kranju, finansirala pa jo je občinska skupščina. Anketirance so izbrali na osnovi slučajnega vzorca.